

На обривистих берегах річки Уж, серед густих поліських дібров у далеку давнину були засновані перші городища Коростеня.

Місто було центром багаточисленного східнослов'янського племені древлян.

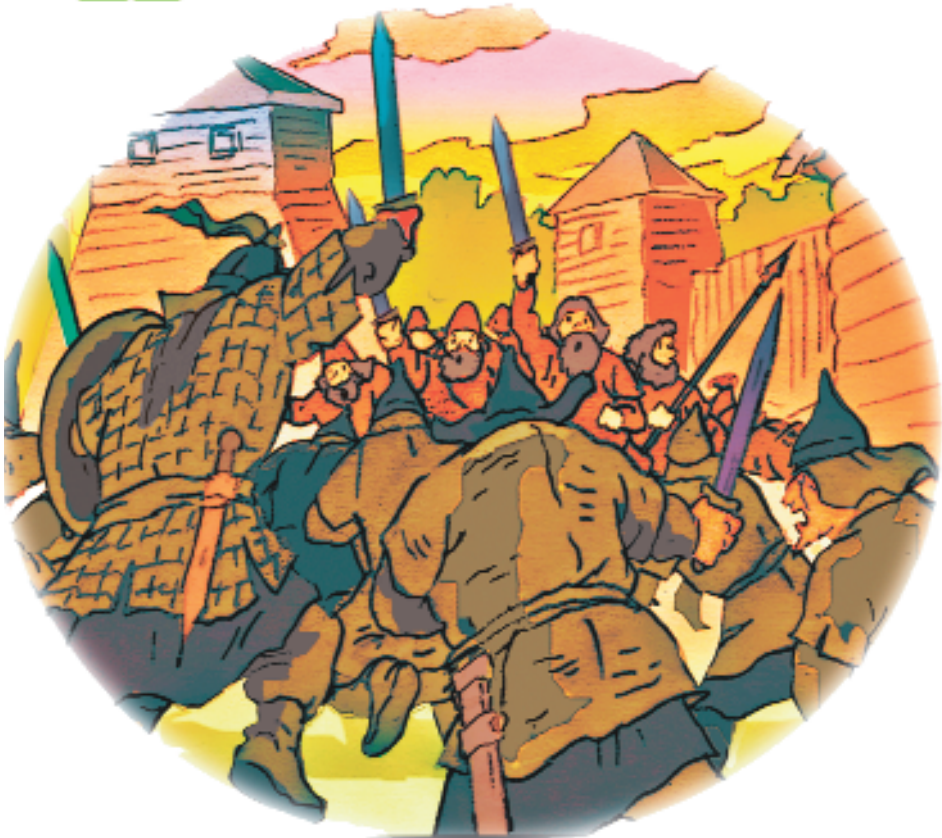

Іван Будз

ЛЕГЕНДИ ДРЕВНЬОГО КОРОСТЕНЯ

ВИДАВЕЦЬ
БУДЗ ІВАН
КИЇВ – 2020

УДК 821.161.2'06-22
Б90

Будз Іван
Легенди древнього Коростеня.

— Київ: Видавець Будз Іван. 2020. — 84 ст. :іл.

У цьому виданні історичні події подані в жанрі літературно-художнього твору, що може зацікавити як дітей, так і дорослих — усіх, хто не байдужий до історичної спадщини міста Коростеня.

УДК 821.161.2'06-22

ISBN 978-966-97739-4-4

© ФОП Будз І. Ф. 2020
© І. Будз, текст, ілюстрації,
художнє оформлення. 2020

Дід Артаній

Над верхів'ям лісу здіймався стовп чорного диму. Дим підіймався від великого багаття, звідтіля ж доносилося чиєсь невдоволене крехтання. Це венецький дід Артаній спричинив отаку метушню. Багато років, а може і століть прожив дід у цьому лісі. Запитаєте, як він зумів прожити багато століть? Дід Артаній був чарівником, а чарівники можуть прожити скільки завгодно літ.

Така вже у них вдача.

Все ж, дід Артаній відчув, що має прийти кінець і його життю, тому вирішив залишити після себе щось хороше. У нього не було спадкоємців, а дуже хотілося передати комусь свої здібності.

На поясі в нього висіло безліч мішечків з лісовими травами. Вкидаючи у вогонь траву, дід голосно бурмотів і розмахував руками, але результату не було. Дід навіть занервував з цього приводу. Невже він на старості втратив здібності чаклуна?

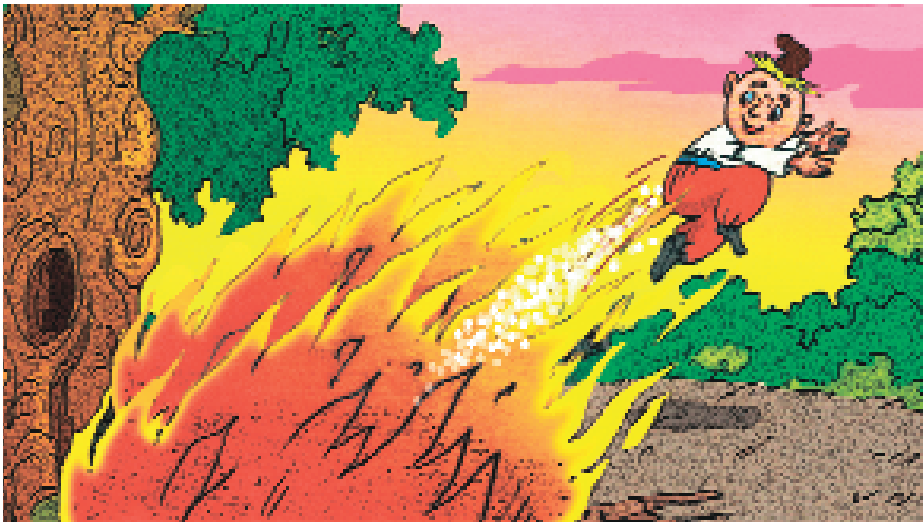
На запах диму прилетів крук, який шукав чим поживитися в лісі. Він подумав, що там готується їжа. Опустившись на гілку розлогого дубу, крук зацікавився подіями біля багаття. Унизу метушився відомий чаклун, і крук подумав, що, може, старий чогось смачненького таки начаклує. Та його сподівання виявились даремними. Дід скакав навколо багаття, махав руками, навіть кричав, але ніяка їжа не з'являлась.

Від розчарування крук махнув крилом, заче-

пивши гілку, на якій дрімав вусатий деревний жук. Гілка зламалась і разом із жуком полетіла в самісіньке вогнище. І сталося диво. Невідомо, чи жук цьому посприяв, чи дід таки начаклував, але в цю мить із вогнища вискочив якийсь парубійко. Він вихопив з-за пояса кийок з гострим наконечником і почав ним розмахувати, ніби захищаючись від нападників. Був він чимось схожим на того-таки жука, бо мав довгі вуса, кольчугу і войовничий характер. Махнувши кілька разів кийком, парубійко нарешті угледів діда Артанія. Дід розгублено стояв, не розуміючи, як він примудрився начаклувати отакого дивака.

А крук, вирішивши летіти далі в пошуках їжі, ненароком зачепив крилом ще й жолудя, і той також впав у вогнище. Вогнище запалало яскравіше, дим став світлішим і навіть приємнішим за запахом. Зразу ж почувся дзвінкий голосок, і з вогнища вискочив хлопчина, зодягнений у домоткані штанята, а за поясом він мав невеличку бу-

лаву, уцятковану кременевими зубчиками.

— Ха-ха-ха! — зареготав хлопчина, побачивши навколо стільки цікавого: а саме — войовничого парубійка й здивовано усміхненого діда Артанія.

— Ой, який гарний Деревлянко в мене вийшов! — вигукнув дід. Він почав гасити вогнище, щоб звідтіля не вискочило ще щось несподіване, на зразок парубійка.

— Деревлянко, Деревлянко! — закричав радісно хлопчина. Він дістав з-за пояса булаву й на radoщах підкинув її уверх. Булава зі свистом полетіла аж за хмари, і через якийсь час повернулася назад. Деревлянко спритно впіймав її, засунувши за поясок.

— Що це за малеча!? — обурився парубійко, поглядаючи зверхньо на Деревлянка. Він вихо-

пив кийка й також підкинув його вгору. Але кийок зачепився за гілку дуба й ледь не покалічив крука, який невчасно повернувся на галас. Потім кийок полетів донизу, прямісінько на розгубленого діда Артанія, але Деревлянка, підстрибнувши, впіймав кийка якраз над головою діда і повернув його спантеличеному парубійку.

Дід Артаній погрозив пальцем насупленому парубійку.

— Я прозу тебе буйним Губурлаєм, — нахмуривши брови, промовив дід. — І не ображай Деревлянка. У нього попереду відповідальне завдання — бути оберегом древлянському племені.

— У нього завдання!? — обурився Губурлай. — Це в мене завдання, бо я старший. А маля хай не плутається в мене під ногами!

Він махнув кийком і пішов геть, збиваючи дорогою голівки реп'яхів.

Крук ледь не впав з гілляки, почувши таке, а дід Артаній, посадивши Деревлянка на пені біля входу до своєї печери, заметушився біля нього.

— Я зараз напою тебе джерельною водичкою, — він показав на струмочок, який дзюрчав біля підніжжя дерев'яного ідола. — Ця вода настояна на кременю, якого в нашій землі багато. Ось, навіть зубчики твоєї бурави із кременю. Така во-

дичка додає людині витривалості й довголіття. А я підозрюю, що ці якості тобі дуже знадобляться в житті. Дід зачерпнув келихом води із джерельця і Деревлянко з жадністю випив повний келих, а випивши, знову дзвінко засміявся. Він зіскочив із пня й, вихопивши булаву, ще раз хотів закинути її доверху.

— Постій! — дід Артаній зупинив його. — Який ти в мене жвавий та непосидючий.

Вони пішли до печери, бо вже вечоріло, а дід повинен був ще багато чому навчити Деревлянка та багато чого розповісти йому.

У лісі зовсім вже стемніло. Крук сів біля погаслого вогнища й почав ритися в ньому дзьобом. Мабуть, він хотів знайти там якусь їжу, або сподівався, що звідти вискочить ще щось несподіване.

Із-за дуба виглянув той, кого дід прозвав Губурлаєм. Він, пхнувши крука ногою, також порився кийком у гарячій золі. Але так само нічого там цікавого не знайшов. Потім Губурлай сів на пеньок поруч із круком, і вони вдвох розчаровано зітхнули.

Бджолиний рій

Несамовитий гул бджолиного рою наближався. Чорна бджолина хмара гналася за якимось дивним суб'єктом. Коли суб'єкт вискочив на поляну, можна було впізнати в ньому Губурлая.

Він розмахував кийком на бджіл, але мусив утікати, бо бджоли насідали.

Випадковим свідком цих подій виявився крук. Почувши бджолиний гул і побачивши з якою швидкістю прошмигнув повз нього Губурлай, крук також пустився навтікача. Губурлай швиденько заплигнув в озерце, перелякавши там сім'ю бобрів, а крук не мав де заховатись. Не плигати ж йому також у озеро... На його щастя весь цей гамір сполошив вепра. Вепрові також довелося втікати, перескакуючи через кущі й пронизливо кувікаючи, тому, що бджоли повернули за ним.

Крук, геть захекавшись, зупинився, а за кущами, куди втікав вепр, продовжували звучати гучні кувікання та зойки. Схоже, що рій таки наздогнав невдачу й тепер потішався над ним. На

поляну вибіг і Деревлянко. Дзвінко сміючись, він сів біля крука.

Поглядаючи в бік озерця, де Губурлай боровся з баговинням та з розлюченими бобрами, яких він потривожив, Деревлянко почав розповідати, що сталося.

Його зранку дід Артаній попросив навідатись до бджолиного дупла, чи як сказав дід — до борті та принести на сніданок свіжого медку. Дід Артаній мав не одну борть у лісі, так що під осінь збирав багато меду. Деревлянко підійшов до борті зі сторони, де знаходився прикритий дошкою отвір. Звідсіль можна набрати меду, не турбуючи бджолину сім'ю. Тільки-но він хотів прибрати

дошку, як хтось заліз до борти з боку лотка, і почав витягувати стільник з бджолами.

Це, звичайно, був Губурлай.

Деревлянко спробував зупинити зловмисника. Але хіба з Губурлаєм можна про щось домовитись? Той нагримав на молодшенького й навіть схопився за кийка. Бджоли, мабуть, подумали, що це на них накричали й до того ж погрожують палицею. Тому й накинулись на непрошеного гостя.

Ця розповідь розвеселила і крука. Їхній сміх до краю розіслав Губурлая. Він, вибравшись із озера, направився до веселунів. Надто грізний вигляд мав Губурлай...

Раптом, із гущавини лісу почулись гамір та воювничі вигуки, і на поляні з'явилась юрба лісних мешканців-венедів. Прародичі племені деревлян

були озброєні списами, дротиками і сокирами.

— Що трапилось? — запитав Деревлянко в крука. — Невже на нас напали вороги?!

— Ні. Це місцеві мешканці зібрались на полювання, — відповів крук, позіхаючи. — І полювати будуть на великого звіра. Бачиш, як вони озброїлись?

— Тоді чого ми сидимо? Пішли з ними! — заметушився Деревлянко.

— І не подумай! Полювати на зубра — це тобі не іграшка! — спробував крук зупинити Деревлянка, але той уже побіг за юрбою.

— Ой, який ти, справді, непосидючий... — пробурчав крук і полетів наздоганяти товариша.

У цю хвилину Губурлай прибіг, щоб помститися за насмішки, але на галявині вже нікого не було. Розлючений, він щосили вдарив кийком по стовбуру дерева. Від удару, з дерева обсипалось листя, накривши Губурлая з голови до ніг.

Він кумедно борсався в кучугурі листя, викрикуючи погрози. Не відомо тільки, кому.

Полювання

Фозлучений грізний зубр метався серед дерев, намагаючись зачепити рогом хоч когось зі своїх кривдників. З-під його ніг летіли великі грудки землі, він грізно ревів, викорчовуючи рогами дерева, але в нього продовжували летіти стріли, дротики, списи. Ішло полювання на зубра, а справа ця дуже ризикована. І хоч мисливців багато і вони озброєні, а зубр — один, та все ж невідомо, хто буде переможцем.

Нападаючі кричали, підбадьорюючи один одного. Вони, то підскакували до жертви, то ховались за дерева. Зубр, помітивши просіку, кинувся туди.

Услід йому почулись крики:

— Він направляєється до селища! Там наші домівки, діти!.. Перегородіть йому дорогу!!!

Але зубр, ревучи, мчав просікою далі.

Раптом на просіці з'явився Губурлай, який ще не заспокоївся після купання в озері та після

битви з бобрами. Він сердито щось викрикував і розмахував за звичкою кийком. Зубр на мить зупинився. Такого дивака він ще не зустрічав у своєму житті. Той іде прямо на нього, ще й погрожує палицею. Зубр заревів від обурення й кинувся до противника. Губурлай, побачивши, що до нього мчить розлючений звір, у свою чергу, кинувся втікати. І його можна зрозуміти: одна справа битися з бобрами чи з головешками реп'яхів, а інша — з отаким звіром.

І ніщо б не врятувало Губурлая, якби не глибока канава, яку він не зміг перескочити, тому котився зараз на її дно, зойкаючи від ударів об каміння. Зубру також не вдалося перескочити канаву. А може, він і не збирався її перескакувати, переслідуючи противника. Із канави виходу не було, тому Губурлай зовсім охляв, прикривши голову руками.

Але раптом почув, що ричання й тупіт звіра

затихли. Він оглянувся й побачив Деревлянка, який сміливо перегорудив зубру дорогу, піднявши над головою булаву, від якої виходило якесь дивне яскраве світіння. Зубр, приголомшений зухвалістю мізерного малюка, зупинився. Він грізно замотав головою, пропонуючи малому забратися з дороги. Але той навпаки, нахмуривши бровенята, знову погрозив булавою. Цього стерпіти зубр уже не міг. Він заревів ще грізніше й кинувся до малого сміливця.

Так, полювання на зубра — це справді небезпечна річ. Цю істину Деревлянко вже зрозумів, хоч і запізно. Але чому запізно? В цю мить у нього над головою з'явився крук, і Деревлянко відчув, що його піднімають у повітря. Йому за ногу вхопився ще й Губурлай. Канаву зразу ж оточили полювальники. Вони закидали тварину камінням і списами.

Благополучно приземлившись в безпечному місці, крук здивовано запитав у Деревлянка:

— Ти чого не чаклував, Деревлянку?! Ти ж, мабуть, міг би зупинити зубра просто чарами...

— Я забув, — признався Деревлянко, поглядаючи на роботу мисливців. — Мені так шкода зубра, — несподівано вимовив він. — Я зараз начаклую, щоб його відпустили. Може, у нього дітки десь залишились...

— А ти подумав про діток мисливців, які будуть зимувати голодними без їжі? — Крук був мудрим вороном.

— Знаєте, я більше на полювання не піду, — вирішив Деревлянко. — Мені не сподобалось.

— А мені сподобалось! — несподівано подав голос Губурлай. — Він уже оговтався від переляку і в його очах знову з'явився блиск. — Мені дуже навіть сподобалось! — Губурлай поправив на собі кольчугу й хвацько махнув кийком. — Як я того зубра спритно заманив у канаву, бачили?..

— Ха-ха-ха! — не втримались від сміху Деревлянко з круком.

Непереможні БЕНЕДИ

Небо заволокло сірими, важкими хмарами. За горизонтом, за древлянським лісом прогримів далекий грім. Яскраві блискавки розрізали темряву, освітлюючи все навкруги. На поселення, яке мало назву Коростень, на його городища, розміщені по обидва берега річки Уж, насувалась гроза. Схоже, що сама природа вирішила перевірити на міц-

ність укріплення городищ та силу духу його мешканців.

Але венедав більше турбувало войовниче плем'я аварів, які йшли війною на їхню землю. Венеди готувалися до війни ретельно. Вони вже принесли в пожертву своєму богові — творцю блискавок Перуну; і биків, і менших тварин. Помолитися вже й річці, і німфам, бо вірили у свої божества, і вірили, що з допомогою могутніх сил природи вони зуміють захистити свою землю.

Але й самим потрібно було готуватись до війни. Саме тому, зараз над Шершнівською руднею і над самим городищем піднімався густий дим від кузень і звучав гуркіт ковальських молотів. Залізо виплавлялось з болотної руди, якої в їхніх лісах було вдосталь. Із цього заліза кували мечі, списи, кольчуги. Робота кипіла день і ніч, щоб озброїти всіх, від малого до старого. Вже укріплені дубовим частоколом вали. Приготовані

бійниці, з яких буде дана відсіч завойовникам.

Ішло четверте століття нової ери, але ще й досі жоден нападник не зумів покорити хоробре плем'я венедів.

Напали авари на городище несподівано, скориставшись грозою. Удари грому зараз зливалися з ударами мечів нападників об щити захисників. Блискавки підсилювались іскрами, які висікалися від ударів мечів об кольчуги. Венеди передніми загонами намагалися обезкровити аварів, щоб потім легше було протистояти їм на валах. Але надто відчутною була перевага авар. Вони, притиснувши венедів до валу, вже проривались до воріт.

Несподівано ворота городища самі відчини-

лись. Із них вирвалось велике стадо биків, які потоптали багато нападників, відтіснивши їх подалі. Передній загін венедів, скориставшись цим, заховався всередину городища, спостерігаючи з бійниць за бійкою аварів з биками. Розлючені бики ганялись за аварами, чіпляючи їх рогами. А хто потрапив під ратиці тварин, то їм уже не позаздриш.

Зрештою, авари, оговтавшись, зігнали биків до купи і з дикими криками погнали їх назад до воріт. Переляканих тварин не треба було й гнати. Вони самі помчали додому, розстрошивши ворота, а слідом за ними до городища ввірвались і нападники. Венеди чинили шалений опір, але сили були нерівними.

Раптом в небі загриміло. Яскрава блискавка потрапила в стовбур величезного дерева, яке роз-

рослося на площі городища. Ця подія на мить призупинила бій. Дерево, розколовшись навпіл, загорілось. Із полум'я вискочив якийсь дивний хлопчина з булавою в руці. Це був, звичайно, Деревлянко. Він давно рвався на допомогу венедам, але, нажаль, не було жодного, хоч маленького вогнища. А він може з'явитись тільки з вогню, так уже придумав дід Артаний.

Дерево продовжувало горіти, а із його дупла почав вибиратись ще й крук. Він обпалив уже пір'я, але не міг вибратись, бо його хтось затримував. Зрештою, крук махнув обгорілими крилами й вирвався з полону, витягнувши за собою і Губурлая, який міцно тримався за його хвоста. Крук ледь відбився від приставучого напарника.

— Відчепись від мене! — закричав крук. — Ти ледь не відірвав мені хвоста! Я весь обгорів через тебе, нікчемо!

Крук обурювався, а Губурлай, вихопивши

кийка, кинувся разом з аварами на венедів.

— Зупинися, Губурлаю! — закричав йому вслід крук. — Ти ж допомагаєш нашим ворогам!..

Але Губурлаю було байдуже з ким битися й заради чого. Головне — показати, який він спритний вояка і як уміло орудує кийком.

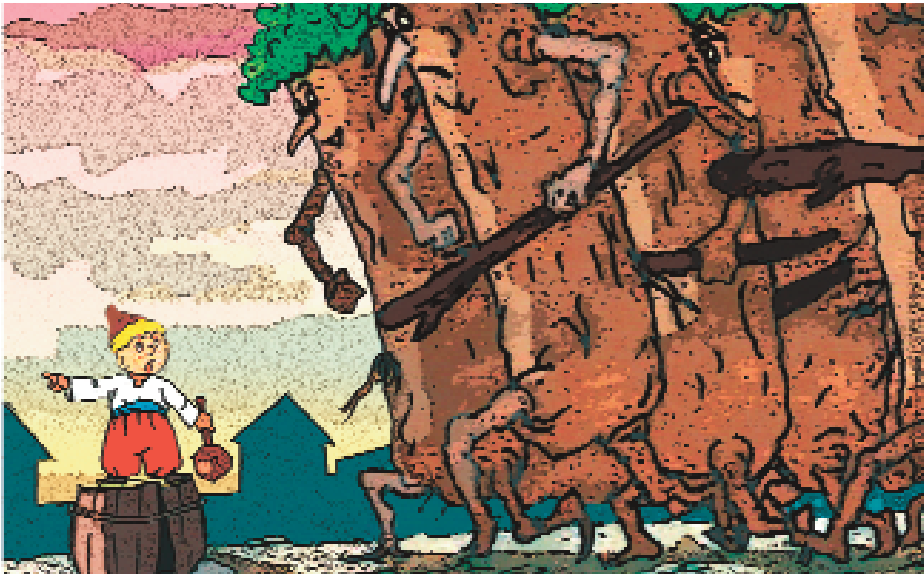
А Деревлянко часу даремно не витрачав. Він зразу ж зачаклував дерева, що росли в городищі, перетворивши їх на дерев'яних воїнів. Ця армія наїла на аварів, які кинулись втікати назад до воріт. У воротях зчинилася штовханина, у якій більшість із них загинули.

— Уперед, вперед, мої древляни!!! — викрикував Деревлянко.

Керуючи дерев'яним військом, він і сам встиг попрацював булавою. У цій колотнечі дісталася й Губурлаю.

— Я ж свій, не бийте мене!.. — заволав він.

Але хто йому повірить? До того ж крук летів

поруч і приказував:

— Бийте цього дурня, може, порозумнішає!

— Рятуйте-е-е-е-е!.. — волав Губурлай, але крук його не слухав. Надто розізлився він на безпутного напарника.

Битва закінчилась, і Деревлянку повернув дерева на свої місця в городищі. Щасливі мешканці міста запропонували Деревлянку бути над ними князем. Ця пропозиція дуже чомусь сподобалась крукові.

— Погоджуйся, погоджуйся, Деревлянку! — наполягав він. Дуже хотілося йому бути першим помічником самого князя.

Дрекланський гніздь Мал

Різкий порив вітру захитав гіллям дуба, розбудивши крука. Крук в останній час рідко залишав гніздо. Літати у воронячих зграях, які гасають над лісом і даремно каркають, крук не мав бажання. Подібними дрібницями він займатись не буде. Коли жив дід Артаній, крук полюбляв спостерігати за його чаклуванням. Але діда вже нема. Залишився тільки слід від його багаття, старенька печера і дерев'яний ідол Перуна, що низько нахилився, мабуть також жалкуючи за дідом.

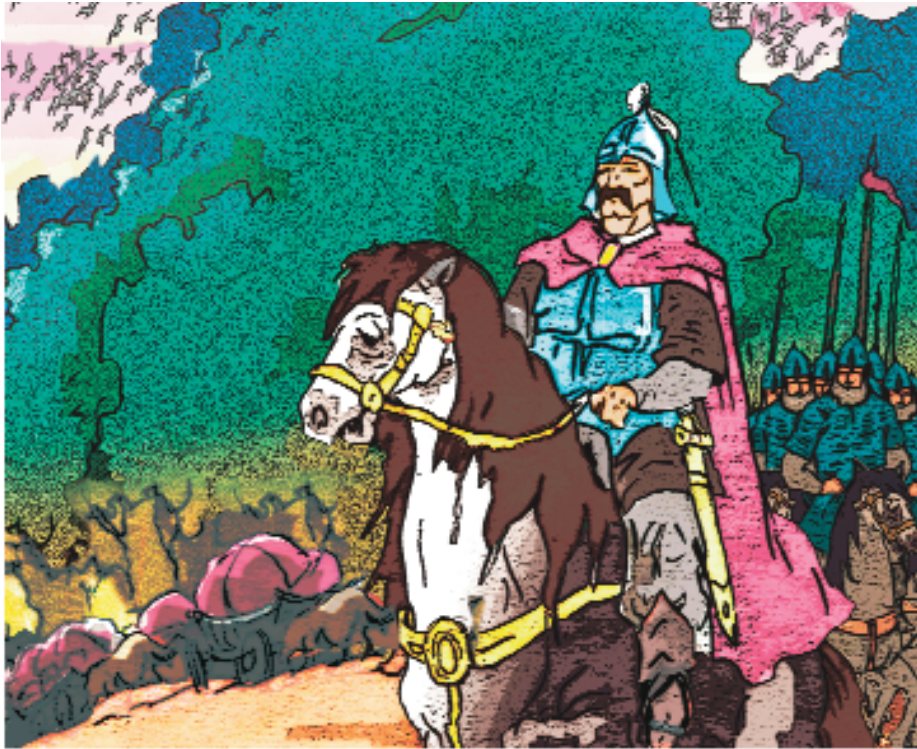
Щоправда, в дуплі старого дуба знайшов собі притулок невдалий витвір діда Артанія — Губур-

лай. Ніяк круку не вдається привчити цього бешкетника до корисної справи. Якби був поруч Деревлянко, тоді вони вдвох легко би приструнили дикуна. Крук не раз намагався розпалити хоча б невеличке вогнище, з надією, що Деревлянко, як бувало раніше, вискочить із нього, махне булавою та дзвінко засміється. Але даремно. Губурлай завжди гасив вогонь, затоптуючи кривими ножищами, та ще й реготав по-дурному.

Несподівано якийсь гуркіт перервав невеселі думки крука. Виглянувши із гнізда, він побачив загін воїнів, які рухались із Коростеня на Київ. Попереду на доброму коні їхав сам князь Ігор, позаду нього — дружинники, а уже за ними тягнувся великий обоз. Скрипіли колеса возів,

завантажених збіжжям, діжками з медом та мішками з хутром. Князь, переживувавши в Коростені, повертався до Києва із збіраною в древлян даниною.

Ішов уже 945 рік. Древлянська земля повинна була сплачувати немало данину Києву.

Раптом Ігор подав знак, і колона зупинилась.

— Ви йдіть із обозом додому, — звернувся він до дружинників. — А я повернуся. З них можна взяти ще більше добра. Обоз рушив далі, а князь з невеличким загоном дружинників повернув назад до Коростеня.

Брязкіт зброї привернув увагу й Губурлая. Він, вибравшись із дула, вихопив кийок і побіг приєднатися до загону князя. Йому дуже хотілося похизуватися перед ними своєю спритністю.

— Повернися, Губурлаю!.. — закричав йому вслід крук. Але кийок Губурлая вже майорів серед списів княжих дружинників.

— Знову він пішов не тим допомагати, — пробурмотів крук. — Ні, без Деревлянка я не впраюся з ними усіма.

Він дістав креміль, приготував трут і спробу-

вав викресати вогонь. Але невдало. Крук дивувався, як інші з цим управляються. Кинувши це заняття, він полетів до Коростеня попередити древлян про небезпеку.

Князь Мал сидів на ганку свого хорому і спостерігав за дітьми — сином Добринею і донькою Малушею, які гралися у дворі з кошеням. Мал таким чином відпочивав. З його землі сьогодні відїхали непрохані гості з багатою даниною. Данина важким тягарем лежала на древлянській землі, і платити треба було з кожним роком все більше.

— Тату, дивись, яка велика ворона прилетіла до нас бавитися — почув Мал голос Малуші.

— Я не ворона, я — крук! — обізвався птах, сідаючи на поруччя ганку. — І прилетів я не бави-

тись, а приніс неприємну звістку...

— Ну, звичайно, — промовив Мал. — Яку ще звістку можуть принести круки? Така у вас звичка — вишукувати якісь неприємності.

Крук, образившись, хотів полетіти геть, але стримався.

— Якщо вам цікаво, то знайте, що Ігор повертається й хоче з вас ще потягнути данину.

— Не може цього бути! — схопився на ноги князь. — Невже їм мало того, що вони всю зиму тут збирали!?

Але крук, злетівши на дерево, гордо відвернув голову.

— Я для них ворона, бачте! — бурмотів він. — Що б ви без мене робили! Хіба я вперше попереджаю вас про небезпеку!?

На подвір'ї княжого дому вмить зібрався народ.

— Якщо занадиться вовк до овець, то вино-

сить по одній усю череду, коли не вбити його! — промовив грізно Мал.

— Убити, убити!.. — відгукнулись усі, потрясаючи над головами мечами.

Крук навіть злякався, почувши ці вигуки. Він, на всякий випадок, вирішив залишити княже подвір'я, полетівши назустріч дружини Ігоря. Бо треба ж якось контролювати всі ці події...

Заєць-русак вискочив прямо з-під копит Ігорового коня і, перестрибнувши через рів, пустився навтікача. Князь, будучи чудовим мисливцем, не міг стриматись, щоб не наздогнати зайчиська. В азарті погоні він і не помітив, як опинився один, без дружинників на галявині лісу, у зарості якого і заховався заєць. Довелося князю повернути назад, але раптом почулось ір-жання коней. Із гущавини лісу виїхав кінний

загін древлян на чолі з князем Малом. Оточивши розгубленого Ігоря, древляни легко взяли його в полон.

— Чого ти повернувся, княже! — запитав у Ігоря Мал. — Ти ж зібрав уже свою давнину.

Ігор не відповів, тільки з презирством відвернувся. Малочисельна дружина Ігоря також не змогла протистояти древлянам, і була ними розбита.

Тільки один дружинник випадково залишився в живих. Це, звичайно, був Губурлай. Він втікав до лісу, наче заєць. Крук, який спостерігав за цими подіями, супроводжував Губурлая, примовляючи:

— Утікай, якщо хочеш жити, заяча твоя душа!

Захопившись виховною роботою з Губурлаєм, крук не бачив подальших подій, які вирішили долю князя Ігоря. І добре, що не бачив. Його вразлива натура могла б не витримати побаченого. Князя приговорили до страти за знуцання над древлянами та за жадність варяжську. Для

цього використали дві берези. Їх пригнули одна до одної, прив'язали князя за ноги, і дерева відпустили. Це була жорстока кара, але й князь Ігор відзначався жорстокістю, тому, мабуть, заслужив на таку кару.

Поховали його з почеснями, і над могилою насипали високий курган.

Помста княгині Ольги

Княгиня Ольга металася в київських покоях, роздумуючи, як би помститися древлянам за смерть чоловіка. Раптом у відчинене вікно світлиці залетів величезний крук. Княгиня на якусь мить навіть розгубилася.

Крук сів на підвіконня, противно каркнув, ніби прочищаючи горло, і, нарешті, промовив:

— Вибач, княгине, що налякав тебе...

— Геть звідсіля!!! — закричала на крука княгиня.

Та крук, відкашлявшись, продовжував своє, доповівши, що скоро до Києва прибуде дуже поважна делегація древлян із пропозицією до княгині, вийти заміж за їхнього князя Мала, і тим самим назавжди припинити ворожнечу. І це, як справжній парламентарій, крук висловив надію, що княгиня зустрине їх із належними почестями.

— О, я їх зустріну, я їх дуже гарно зустріну!..
— відповіла розгнівана Ольга. Вона схопила велике віяло і, розмахуючи ним, накинулась на

крука.

У відповіді княгині крук відчув якісь неприємні нотки, але змушений був летіти геть, бо зрозумів, що вона сьогодні не в настрої. У княжому дворі росла висока тополя. Крук сів на верхівку дерева, зручно вмовстився там і навіть зібрався подрімати після важкої дороги. Але його дуже зацікавило якесь пошвавлення в княжому дворі. Там княжа челядь прийнялась для чогось викопувати глибоку яму.

— Для чого їм це потрібно? — подумав крук, але втома взяла верх і він таки заснув.

Розбудив крука великий гамір, що вчинився на княжому дворі. Була уже ніч. У палаці світились вікна, а в них крук побачив розкішно накриті столи. Він навіть слинку проковтнув, відчувши голод. Але те, що відбулося далі примусило його надовго забути про їжу. Він побачив, як дружинники Ольги несуть древлянських послів прямо в човні на банкет. Але, проходячи

повз викопану яму, вкидають їх туди. У гаморі, та гучних привітаннях, які стояли у дворі, розпачливих криків древлян не було й чутно.

Крук кинувся допомагати нещасним древлянам, але встиг врятувати лишень останнього з них. Схопивши дзьобом його за комір, крук підняв у повітря на верхівку того ж дерева. Придивившись до врятованого, він упізнав Губурлая. Губурлай щосили пручався, бо, мабуть, хотів потрапити зо всіма на бенкет.

— Відпусти мене, приставуча вороно! — кричав він, вириваючись із міцних кігтів крука.

Тим часом у дворі засипали яму з похороне-

ними там зажило древлянами.

Але і після цього княгиня не могла вгамонитися. Наступного дня Ольга знову послала до князя Мала гінців з проханням прислати ще одну делегацію своїх найповажніших людей. Князь Мал, зрадівши, що княгиня Ольга йде назустріч його бажанням — взяти її за дружину, негайно відрядив до Києва 500 кращих древлянських чоловіків.

Крук з Губурлаєм, просидівши на верхівці дерева троє днів, замерзли, але мусили терпіти, бо дуже були налякані. Усе ж, побачивши, як у княжий двір знову запрошують великий гурт древлян, крук не стримався й полетів попередити їх про небезпеку. Але дружинники Ольги прогнали геть настирливого птаха.

Древлянських гостей попросили, щоб вони перед бенкетом помилися в лазні. Така, мовляв, тут традиція. Там їх замкнули, а лазню підпалили. Крук, побачивши великий вогонь, сподівався, що звідти вискочить Деревлянка і зуміє

виручити з біди побратимів. Але Деревлянко не з'явився. Надто вже поганим і несправедливим був цей вогонь.

А в Коростені готувалися до весілля князя Мала з княгинєю Ольгою. Скоро гінці принесли звістку, що княгиня з великою дружиною уже наближається до Коростеня. Цього разу крук не міг попередити князя Мала про небезпеку, бо, будучи зв'язаним, висів зараз на поясі в Губурлая. З відчаю він ледь не плакав. А Губурлай, звичайно, уже приєднався до війська княгині.

На підступі до Коростеня, біля могили Ігоря княгиня зупинила свою дружину. Вона послала до князя Мала гінців зі звісткою, що бажає справити тризну на могилі Ігоря й запрошує всіх коростенців. Ті з радістю погодились, прибувши

майже всім містом. Прибув і князь Мал. Столи накрили швидко, зібравши із навколишніх поселень їства, та медовухи.

А крук знаходився зараз ще в торбині Губурлая — голодний і дуже ображений на нього. Торбину помітив один із дружинників Ольги. Він подумав, що цей дивак повинен щось цінне тримати в торбині, якщо не розлучається з нею. Вихопивши торбину та побачивши там якогось розпатланого, противного птаха, дружинник сплюнув і жбурнув крука в канаву.

Крук образився, звичайно, за подібне відношення до себе, але й радий був, що хоча б отаким чином звільнився. Він хотів, було, негайно зайнятися Губурлаєм, але вирішив спочатку щось поїсти, бо вкрай замучив його голод, а Губурлай нікуди не дінеться. Схопивши зі столу великий

шмат м'яса, крук примостився під тим же столом і розпочав тризну раніше за всіх.

Весь день і всю ніч продовжувалась тризна. Крук, також наситившись, хотів тут-таки, під столом поспати. Та не встиг він заплющити очі, як зчинився довкола гвалт і почулося брязкання зброї. Стіл перекинули, і крук побачив жахливу картину. Дружинники Ольги, оточивши підпилих древлян, убивають їх, не давши можливості їм вихопити зброю. Крук ледве вирвався із цієї колот-нечі.

І тут він побачив Губурлая, який, розмахуючи кийком, погрожував якомусь поважному древлянину. Коли древлянин повернув голову, крук упізнав князя Мала. Розлютившись, він накинувся на Губурлая й почав довбати його дзьобом. Губур-

лай заволав від болю, але це лиш добавило справедливого гніву розлюченому птаху.

— Ти знову, негіднику, нападаєш на своїх?! — закричав крук, переслідуючи Губурлая.

Залишивши, нарешті, Губурлая, крук згадав про князя Мала. Що з ним? А князь бився наче лев, але дружинники наседали. Крук готовий був кинутись на поміч князеві. Раптом він побачив, як над лісом кружляють зграї його родичок — ворон. Крук подумав, що хай ворони хоч раз у житті зроблять якусь добру справу.

Ворони почули його клич. Через якусь мить вороняча зграя накинулася на дружинників Ольги, клюючи їх. Скориставшись несподіваною підтримкою, князь Мал із залишками своїх воїнів

зникли в хащах древлянського лісу.

Повернувшись до Коростеня, князь почав готуватись до захисту міста. Щоб попередити штурм, краще зустріти нападників на підході до міста — на Зміїних валах. Саме тут і відбулася битва між древлянами та дружиною княгині Ольги. Небо потемніло, і навіть сонце заховалось за чорні хмари, не будучи в змозі спостерігати за цим бойовищем. Серед усіх захисників виділялась могутня постать князя Мала, який наче неприступна фортеця відбивав атаки дружинників. Усе ж, древлянам довелося відступити до міста, після чого почалась облога Коростеня.

Уже вкотре Ольга бере штурмом місто, та все без успіху. На голови нападників зі стін фортеці сиплються каміння й діжки з підпаленою смолою. Над однією із діжок запалахотів яскравий вогонь. Почувся дзвінкий сміх і з вогню вискочив Деревлянко. З'явився він дуже вчасно, бо дру-

жинники Ольги, приклавши до стін драбини, уже вибиралися наверх. Деревлянко, схопивши велику кам'яну брилу, жбурнув її на голови нападників. Древлані здивувалися й зраділи появі такого помічника. Його дзвінкий голосок підбадьорував їх до битви.

Вгледівши поруч ще одну велику діжку, Деревлянко також зібрався кинути її вниз, але діжка раптом зарухалась, і звідтіля виліз крук. Він тягнув ще когось з діжки, приказуючи:

— Вилазь, ледацюго! Тут потрібна наша допомога!

— Відчепись, я хочу спати! — відгукнувся з діжки Губурлай.

— Вилазь негайно!.. — не вгамовувався крук. Деревлянко вдарив булавою по діжці, яка роз-

сипалась на друзки. На дні діжки справді лежав Губурлай, здивовано кліпаючи очима.

— Поглянь на нього, — звернувся крук до Деревлянка. — Цей пройдисвіт нашим ворогам допомагає залюбки, а коли треба допомогти своїм, то, бачте, йому спати хочеться!

— Як ви опинились в діжці? — запитав Деревлянку.

— А що тут дивного? Цього «сміливця» так налякали дружинники княгині під час тризни, що він, забравшись в діжку, нізащо не вилазив із неї. А ти чого так довго не з'являвся?

— Міг би допомогти мені, розвівши вогонь! — відповів Деревлянку.

— Я скільки раз намагався, та оцей дурень гасив його! — крук штовхнув ногою Губурлая. Тим часом бій стихнув. Дружинники Ольги

відступили від фортеці. Схоже було, що Ольга змирилась із поразкою. Вона прислала до Коростеня гінців з дивною пропозицією; мешканці міста повинні дати від кожного двору по три голуба та три горобця.

Коростенці, зрадівши такій мізерній данині, виконали вимогу княгині, сподіваючись, що вона залишить їх, нарешті, в спокої. Віддавши данину, місто святкувало перемогу. На вулицях усі обнімались та цілувались. Круку також перепало кілька поцілунків. Згадуючи потім про них, він сором'язливо ховав дзьоба під крило і мрійливо прикривав слізливі очі.

Наступила темна ніч.

Ольга, насправді, і не думала прощати коростенцям смерті князя Ігоря. До лапки кожного птаха дружинники княгині прив'язали запалений трут, і відпустили. Налякані птахи полетіли до своїх домівок. Голуби залетіли на дахи, а горобці — у стріхи. В якусь мить Коростень запалав величезним факелом. Радість, що панувала до цього

змінилась жахом, веселий сміх — криками відчаю. До ранку місто згоріло, а жителів було взято в полон. Загинув і князь Мал.

Що сталося з круком, Деревлянком і Губурлаєм — невідомо. Невже й вони загинули на пожарищі?

Княгиня Ольга ще довго правила древлянами. На березі річки Уж є місце, яке називається купальнею княгині Ольги.

Не забули коростенці й князя Мала, створивши величний пам'ятник славному древлянському князеві.

Під гніттом татаро-монголів

Потужне ричання якогось звіра луною відгукнулося в хащах нічного древлянського лісу. Крук прокинувся, і виглянув з гнізда. Біля печери діда Артанія він побачив величезного вовчиська.

Вовк не гарчав, як би належало йому, а справді ричав наче лев. І зростом він виглядав не меншим за лева.

Хто ж розлютив так звіра? Здалеку ледь почувся, схожий на грозу, гул, який повільно наближався.

Вовк, помітивши, що з дупла дерева звисає чиясь нога, підстрибнув і схопився зубами за чобота. Із дупла почулось невдоволене бурчання Губурлая. Побачивши вовка, він перелякано зойкнув, вискочив зі схованки, перескочив через кущі й кинувся навікача. Вовк, в свою чергу, пустився за ним вдогін.

Що зоставалось робити круку? Він мусив залишити тепле гніздо і вкотре виручати з біди невдачу-напарника. Губурлай вибіг на галявину лісу й на мить завмер. Безкрайнім полем рухалось численне військо. Лунав багатоголосий гомін монгольської орди. Попереду війська виділялась велика гарба з шатром. Вона належала одному з полководців татаро-монголів — Бурундаю. А позаду рухались незлічені вози, наповнені мішками з провізією для всього війська.

Губурлай, звичайно, не в змозі був досягнути всієї трагічності того, що відбувалось. Побачивши, що вовк уже поруч, він побіг до гурту чужинців. Йому чомусь здалося, що чужинці менш небезпечні ніж вовчисько. А Крук повернувся назад, щоб попередити древлян про небезпеку.

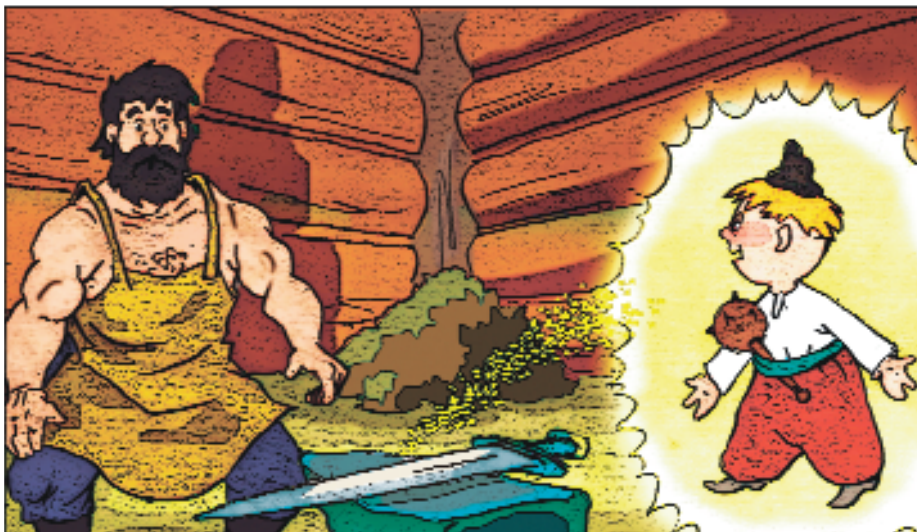
Коростень в цю пору безтурботно спав. Крук

дивувався безпечності жителів міста. Він вкотре змушений приносити їм неприємну звістку. Долетівши до найвищої в місті дзвіниці, крук прийнявся дзвонити в усі дзвони. У домівках засвітилися вікна. На вулицю почали вибігати розтривожені коростенці. Забравшись на міський вал, вони з жахом побачили чорну хмару ординського війська, яка невблаганно рухалась до стін міста, беручи його в облогу.

Запрацювали в Коростені кузні. З відчинених дверей лунали удари молотів. Кремезний коваль Матвій тільки-но викував і загартував у холодній воді чергового меча. Щоб перевірити якість своєї роботи, він із силою вдарив мечем об кувадро. Від удару посипались іскри. Меч витримав удар, а зі снопу іскор вискочив хлопчина з булавою за поясом. Коваль від подиву навіть присів. Подібного дива з ним ще не траплялось.

Хлопчина, дзвінко засміявшись, схопив того ж меча, вибіг на подвір'я й рубанув ним по стов-

буру ясеня. Зрізаний ясень упав на землю, а хлопчина оглянувся, на чому б ще випробувати свою силу.

Коваль, злякавшись, що дивний малюк порубає все, що росте на подвір'ї, зупинив його:

— Постій, хлопче! Ти хто, і звідкіля взявся такий жвавий?

— Я, Деревлянко, внук славного чаклуна, діда Артанія! — відповів хлопчина.

— Так, я щось чув про тебе, але дуже давно, — коваль замилювався Деревлянком. — Я бачу, що тобі сподобався цей меч. Візьми його собі, ти добре з ним справляєшся.

— Спасибі, але в мене є булава. Вона також

гарно працює,.. — відповів Деревлянко, і поспішив до центру міста, куди підходили інші мешканці Коростеня.

Ударив вічковий дзвін. Народ збирався на віче. На підмосток вибрався статний воєвода і звернувся до натовпу:

— Народе коростенський! Прийшла до нас важка година. Доведеться нам стати грудьми проти безжалісного ворога. Тож давайте будемо битись з ордою до останнього і не віддамо на грабування рідної землі!

— Постоїмо за нашу землю! Берімось за мечі й сокири! — звідусіль лунали вигуки.

За вічем із дзвіниці спостерігав крук. Побачивши в натовпі Деревлянка, він зрадив і, наздогнавши його, сів на плече.

— Привіт, Деревлянку! — поздоровкався крук.

— О, привіт, друже! — також зрадів Деревлянко. — Давно не бачились. А де Губурлай?

— І не питай! — крик спересердя махнув крилом у сторону ординців. — Цього розбишаку понесло туди, до ворогів!

За стінами фортеці почувся дикий крик, свист та іржання коней. Це ординська кіннота пішла на штурм міста. На валах її зустріли деревлянські воїни. Почалась жорстока січа. Лунали крики й стогони поранених. Зрештою, монголи прорвались до стін фортеці, з яких на їхні голови полилась кип'яча смола.

Крук, грізно каркаючи, літав над усім цим гамором. Він не міг тримати меча, тому намагався

хоч противним карканням налякати нападників. На стіни фортеці по драбинах полізли ординці, тримаючи в зубах ятагани. Деревлянко скидав їх униз, вправно працюючи булавою. Захисники Коростеня дивувались сміливості й мужності цього хлопчини. Але ординці все напірали, і було їх стільки, що не злічити.

І тут він почув хриплий голос крука:

— Чаклуй, Деревлянку! Чого ти зволікаєш!?

Деревлянко, глянувши на крука, уявив собі на мить його страшненьким. І зразу ж сталося диво. Крук раптом перетворився на щось таке, на що краще б не дивитись. Добре, що він не бачив зараз себе, бо ще образився би на Деревлянка. Деревлянко махнув булавою, і в цю мить над ним з'явилась зграя таких круків із роззявленими дзьобами. Перелякані ординці, побачивши ці страховиська, попадали з драбин. Вони толочили

внизу один одного.

— Перемога!!! — пролунало над стінами Коростеня.

Але на протилежних укріпленнях міста ординцям вдалося прорватись на вулиці міста. Прибігши сюди, Деревлянко зіштовхнувся з величезним ординцем, і, боляче ударившись об нього, впав на землю.

— Оце страхіття! — прошепотів він. — Такого, мабуть, і дід Артаній не начаклував би. А де ж моя булава? — ще встиг подумати Деревлянко,

втрачаючи свідомість.

Крук нічого цього не бачив. Він сам якимось дивом залишився в живих після того, як хмари ординських стріл посипались на його крилатих побратимів. Одна стріла влучила і йому в крило, та він, усе-таки, летів, шукаючи Деревлянка. Деревлянка крук не знайшов, зате побачив Губурлая. Той зараз, наче ординець, войовниче викрикував щось і розмахував кийком.

— Ось ти де, негіднику! — закричав крук.

Схопивши кігтями Губурлая, він підняв його в повітря і довбав дзьобом в тім'я, викрикуючи прокльони. Тільки прилетівши до їхнього дуба, він випустив із лещат зовсім охлялого напарника, і той гепнувся в купу золи біля печери діда Артанія.

— Сиди отут, нещасний, і не показуйся мені

на очі! — наказав крук, з останніх сил піднімаючись до свого гнізда, а Губурлай, трохи очунявшись, тихенько забрався в дупло.

Древлянський ліс окутала темна тривожна ніч. Татаро-монгольська орда надовго захопила цей край, наклавши на його жителів важку данину.

Ішов 1240 рік. Ще більше трьохсот років орда буде вчиняти набіги на слов'янські землі, у тому числі й на коростеньщину.

Козаччина

Старий, сліпий бандурист повільно брів дорогою, згорбивши від втоми спину. На одному плечі в нього висіла старенька бандура, а на другому — пошарпана торбина, у якій окрім скибки черствого хліба й двох цибулин нічого не було.

Важко старому мандрувати наодинці. Щоб не заблукати, він притримувався берегу річки Уж, яка текла серед валунів десь аж до Коростеня.

Уже вечоріло, і треба подумати про ночівлю. А його ночівля — це сніпок соломи замість подушки і чисте, безкрайне небо, замість ковдри. У річці плеснула риба. Старий, стрепенувшись, закотив вище штанини й обережно зайшов у річку. Зору в нього не було, натомість розвинулись слух і тонкий нюх. Нахилившись над водою, дід спритно впіймав щучку. Вона хоч і невеличка, але йому на вечерю вистачить. На березі старий дістав кресало, у траві зібрав трохи сухого моху і роздмухав невеличке багаття.

У темноті зацокали копита коней і почувся чийсь гомін. Дід насторожився. Через якусь мить він відчув, як коняча морда, форкаючи, обнюхувала його.

— Хто ви, люди добрі? Сідайте й повечеряйте зі мною, — запропонував бандурист.

— Ха-ха-ха! — почув він у відповідь. — Добра вечерея — сухий хліб і цибулина. Ти, діду, надто щиро нас пригощаєш!

— Чим можу.., — відповів тихо бандурист.

— А ось, ловити рибу в панській річці заборонено! Хіба не знаєш?

Старий здогадався, що це дозорці якогось воєводи. Польські магнати давно панують на цій землі. Вони встановили безліч податків: за землю, за риболовлю, за мед із борті. Тому не грабіжників боялись на шляхах люди, а панських дозорців. Ось і зараз, вони почали знущатись над старим бандуристом, а, побачивши бандуру, геть розлютились.

Бандуристів побоювались пани. Бо, як тільки десь забринить бандура, зразу ж збираються люди слухати мудрі думи, які звали до боротьби. А там уже й не далеко до повстання.

— А оцю іграшку ми в тебе заберемо, старий!
— сказав один із дозорців, піднявши бандуру.

Капнули сльози з очей старого, капнули на майже згасле багаття. Раптом багаття загорілось і з нього вискочив якийсь дивний хлопчина. Охоронці оторопіли від побаченого. А хлопчина, висмикнувши з-за пояса невеличку булаву, сміливо накинувся на озброєних охоронців і наносив удари булавою. У ньому відчувалась незрозуміла сила. Тому, охоронці, покинувши бандуру, побігли в степ. За ними помчали і їхні коні.

— Атю-гу-у-у-у! — закричав услід їм Деревлянко, наче на вовків. Так, це саме Деревлянко отак вчасно з'явився.

Здивований бандурист підійшов до Деревлянка і обмацав його тремтячими від хвилювання руками.

— Ти хто будеш, хлопчику, і звідки ти тут взявся? — запитав він.

— Мене звать Деревлянком, — відповів хлоп-

чина. — А про те, як я з'являюсь дуже довго розповідати. — Він повернув старому бандуру. — Підемо краще звідсіля. Он, недалечко древлянський ліс, там нас ніхто не скривдить.

— Ой, як добре! — зрадів бандурист. — Виходить, що в мене тепер є поводитир. Що ж, веди мене, мій маленький поводитирю.

Зранку на площі Коростеня зазвучала бандура. Старий бандурист сидів на перевернутій порожній діжці і співав свою думу. Поруч із ним примостився й Девряляно — його поводитир. Почали сходитись на майдан мешканці міста.

Люди приходили хто з хлібом, хто з глечиком молока.

А дума все звучала, і звучала все голосніше і впевненіше. Неподалік від площі біля річки, на старенькій вербі у воронячому гнізді щось зарухалось. Голос бандуриста й сюди долинув. Із гнізда виглянув крук. Він уже давно перебрався сюди, ближче до людей. Тут легше їжу відшукати і чистої водиці з річки попити. Зацікавившись подіями на майдані, він також полетів туди.

Дума бандуриста продовжувала звучати, збираючи все більше народу. Крук присів ближче до хлопчини-поводиря. Тут краще було чути, про що співалось. Коли хлопчина повернувся до нього обличчям, крук упізнав Деревлянка. Вони зраділи зустрічі й тихо привітались, щоб не заважати пісні.

Пісня бандуриста долинула і до палацу магната Мержевицького. Юрба народу на майдані

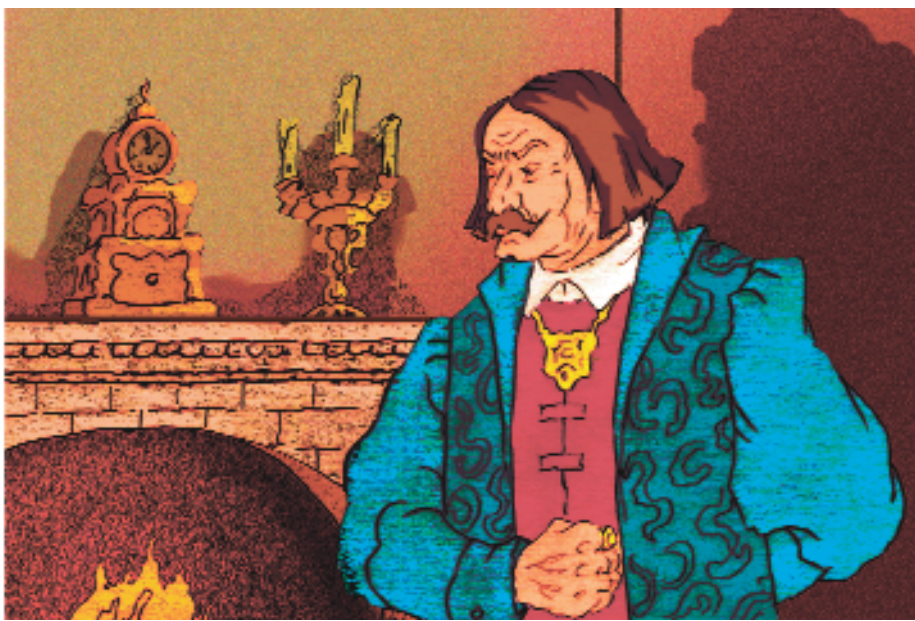
погрожувала перетворитись на стихійне повстання. Тому вельможний пан наказав своїм драгунам розігнати натовп. Хазяїн палацу не даремно так нервував. Уже більше року козаки Богдана Хмельницького серйозно турбують польських намісників. До козаків приєднуються цілими селами селяни.

Якийсь обшарпаний великий ворон почав кружляти перед вікном магната й противно каркати:

— Кар-р-р, утікай, пане, з міста! Утікай, поки не пізно! Кар-р-р-р!..

Розгніваний магнат вистрілив у докучливого птаха. Крук уникнув неприємностей, а постріл Мержевицького, схоже, послужив сигналом до народного бунту. На площі почався галас, брязкіт зброї і стрілянина.

Полковник гетьмана Богдана Хмельницького

Герасько з численними загонами козаків підійшов до стін Коростеня. За воротами чутно було, що в місті йде бій. Полковнику вже доповіли про повстання мешканців Коростеня і він вирішив скористатись цим.

А на майдані зараз вирувала справжня січа. Драгуни Мержевицького оточили повстанців. Драгуни були добре озброєні, у залізних латах, а повстанці билися хто чим міг, хто косою, хто вилами. Серед них виділявся невеличкий хлопчина з булавою. Від кожного маху його булави падало з десяток драгунів. Саме завдяки йому ще тримались повстанці. Допомагав хлопцеві величезний крук. Він нападав на драгуна зверху й довбав його міцним дзьобом.

— Деревлянку, без твого чаклунства ми не впораємося! — закаркав крук.

— Я розверну їх до нас спинами! Добре? — прокричав у відповідь Деревлянко. Він на мить зупинився, підняв над головою булаву й прокричав щось дзвінким голосочком. Зразу ж драгуни, наче за командою, повернулись до повстанців спинами.

— Биймо їх! — почулись вигуки повстанців, і в драгунів полетіло каміння з бруківки.

В цей час козаки готувались до штурму укріплення Коростеня. Полковник Герасько сам керував пушкарями:

— Пушкарі! Запалюйте гноти! Пали! — пролунала команда полковника.

Загриміли гарматні постріли. Ядра пробили отвори в стінах, через які до міста ввірвалась козацька кіннота.

Магнат Мержевицький змушений був терміново зібрати своє сімейство і разом з челяддю відправити їх з міста через східні ворота, які були ще вільними. Сам він залишив маєток останнім і з десятком гайдуків направився також до схід-

них воріт. Несподівано їм перегородив дорогу загін козаків на чолі з полковником Гераськом. Мержевицький схопився за ефеса меча — реліквії знатного роду. Але схоже, що меч заржавів без роботи.

— Не поспішай, пане! — наказав Герасько, піднявши над головою шаблю. — Поважний пан, мабуть, бажає покинути місто непоміченим?!

Шабля полковника виблискувала на сонці, лякаючи магната. Мержевицький розгублено оглянувся на своїх гайдуків, але вони в оточені козаків мовчали, похнюпивши голови. Зрештою, магнат пришпорив коня, направивши його до високого тину. Сильний кінь взяв цю перепону і поніс хазяїна в обхід, через городи до східних воріт.

Ішов 1649 рік. Місто Коростень було звільнено від поляків, хоч і зазнало великих руйнувань.

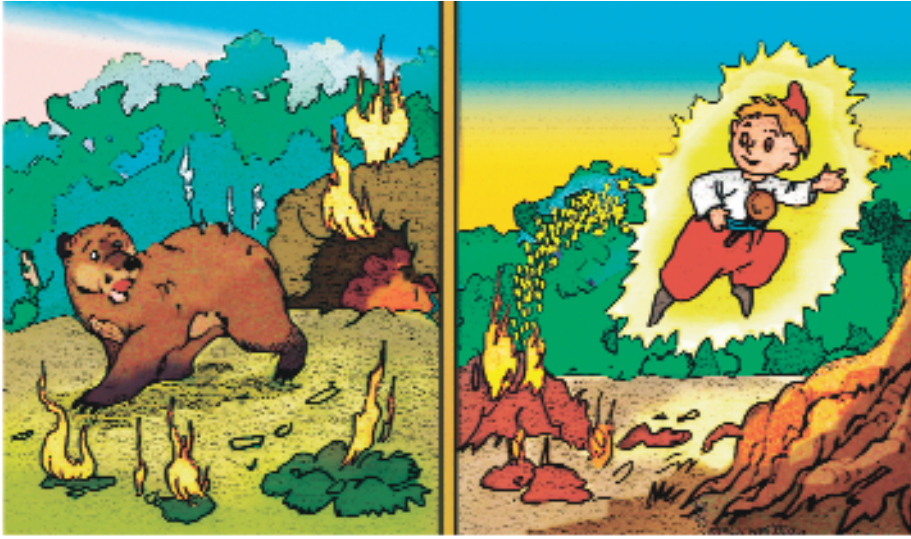
Гиремні роки

ишу древлянського лісу розірвали кулетні черги і вибухи артилерійських снарядів.

Біля старенької печери діда Артанія вже багато років нічого не змінювалось. Усе той же древній дуб, дерев'яний ідол Перуна й давно погасле багаття. Але сьогодні тут творилось щось неймовірне. Старий дуб багато чого бачив на своєму віку, але отакої тріскотні від пострілів він ще не знав. Віковична кора дуба порізана зморшками, наче чоло самого діда Артанія, боляче морщилась від кожного вибуху снаряду. Через ліс до Коростеня з боєм рухалась колонна кайзерівських військ.

Недалеко від печери діда Артанія також розірвався снаряд, потрапивши в барліг ведмедя. З барлогу, який загорівся, виліз, ревучи, ведмідь. Його шерсть підгоріла, він весь димівся і від справедливого обурення ревів на весь ліс. Тут таки з барлогу почувся дзвінкий хлоп'ячий сміх і звідтіля вискочив хлопчина з невеличкою булавою за поясом. Ведмідь, перелякавшись, дремнув у хащі лісу, залишивши після себе лише їдкий запах паленої шерсті.

— Апчхи! — голосно чхнув Деревлянко, спостерігаючи за ведмедем. Він не встиг навіть злякатись.

Озирнувшись на залишки палаючого барлогу, Деревлянко зрозумів звідкіля тут взявся ведмідь і знову засміявся. Йому вперше довелося скористатись вогнем разом із ведмедем. Недалечко знову почувся вибух. Деревлянко, пригрозивши булавою невидимому ворогові, забрався до

печери діда Артанія. Тут він наштовхнувся на прихилений до стіни камінь. Відсунувши його, Деревлянко побачив темний отвір лазу. Не роздумуючи, він забрався туди.

Виявляється, від печери діда Артанія тягнувся підземний хід, якому не було кінця. Раптом він спіткнувся об якесь залізо. Боляче вдарившись, Деревлянко оглянувся, і зрозумів, що потрапив до закинutoї кузні. Під стінами валялись великі

металеві молоти, а під ногами — заржавілі древні мечі й списи. Деревлянко підняв одного меча і махнув ним у повітрі. Меч виявився заважким.

Несподівано над головою забили крилами великі кажани. Вони щось пищали, не пропускаючи Деревлянка. Але йому — чарівникові нічого було боятись якихось кажанів. Він скорчив кумедну гримасу, вирячив очі й голосно крикнув на них. Невідомо, чи це було чаклунство, чи просто хлоп'яча витівка, але кажани, заверещавши, кудись зникли.

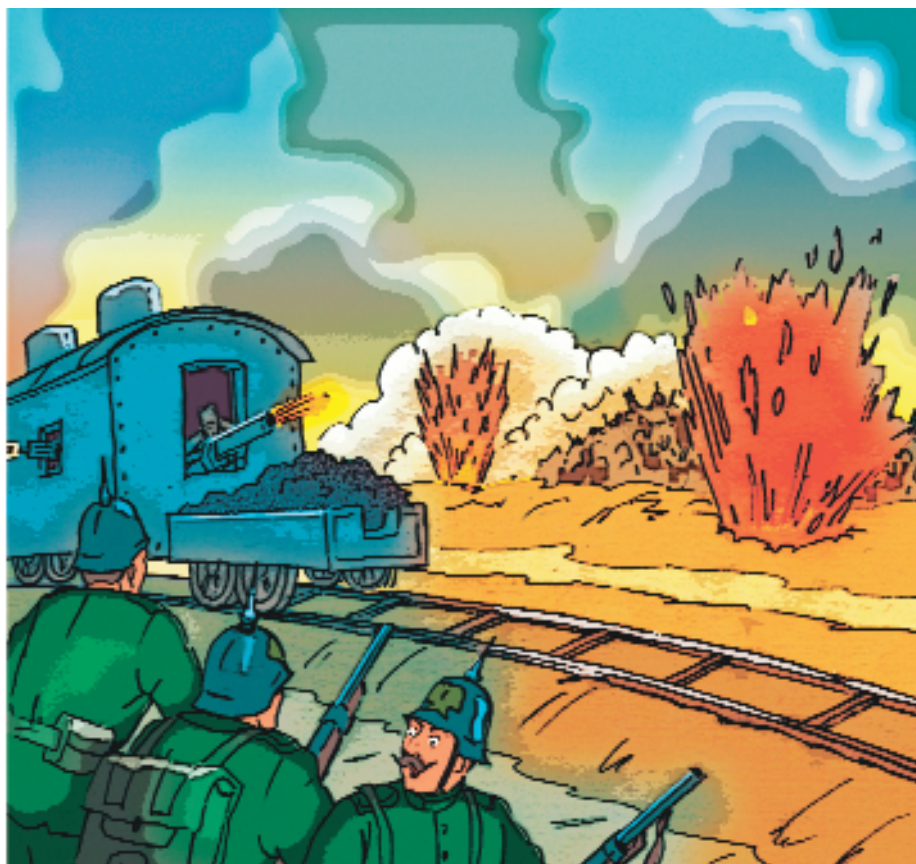
Поправивши за пояском булаву, Деревлянко

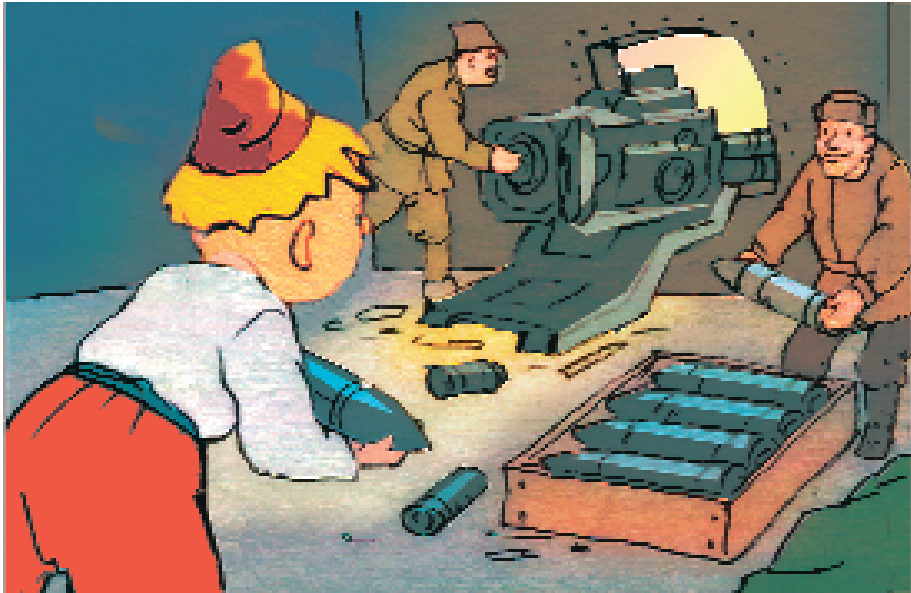

обережно рушив далі, але зразу ж йому перегородила дорогу якась сітка. Він ледь не заплутався в ній. Зверху в темноті засвітилось два вогники, які наближались. Це був великий павучисько. Деревлянко вихопив булаву, і дуже вчасно. Переляканий павук, порвавши свою ж сітку, також миттєво зник кудись.

Поруч у тунелі блиснуло світло. Це виявився отвір, який вів кудись наверх. Вибравшись на поверхню, Деревлянко побачив, що знаходиться серед поля. Поруч виблискували металом рейки залізної дороги, а на них стояв великий поїзд, із

вікон якого стирчали стволи кулеметів і гармат. Не довго вагаючись, Деревлянко, забрався у відчинені двері поїзду. Таким чином, він потрапив у справжній бронепоїзд, який рухався тилами кайзерівців, наганяючи на них страху.

Маленький чарівник і тут не сидів без діла. Він підносив набої до гармат, перев'язував ранених бійців. Навіть ставав до кулемета, а в скрутні хвилини вибирався на дах і відводив своєю чарівничою булавою ворожі снаряди від потягу.

Багато ще лиха пронеслось над древнім Коростенем і над нашою землею. Чи не найбільшим виявилась війна 1941 року. Деревлянко як міг рятував цю землю, сумлінно виконуючи настанови древлянського чарівника — діда Артанія.

Під скалистим берегом річки Уж знаходиться підземний хід. У роки війни він слугував притул-

ком для городян і фортецею для захисників міста. У наші дні тут знаходиться музей «Скеля», який часто відвідують екскурсії.

Багато пронеслось буревіїв і над дубом діда Артанія. Але він стоїть як і раніше, стоїть, як справжній свідок героїчних подій, яких було вдовосталь на славній коростенській землі. Він, схоже, став ще могутнішим і навіть красивішим, ніби помолодшав.

СЬОГОДЕННЯ

Великі пухнасті сніжинки легко кружляли і падали на дерева, на пожовклу траву, покриваючи все навкруги білим пухким одялом. Деревлянко сидів у печері діда Артанія і з сумом спостерігав за цією картиною. Біля його ніг горіло маленьке багаття, було холодно і, насправді, дуже сумно.

Поглянувши на древнього дуба, Деревлянко згадав давні часи й ледь не заплакав. Із дупла, у якому колись полюбляв ховатись Губурлай, виглянула білочка. Вона з подивом оглянула все довкола — таке біле та пухнасте, чого вчора ще не було. Сніжинка, кружляючи, сіла їй на гостренького носика. Білочка, кумедно форкнувши, заховалась назад до дупла.

Посумувавши, Деревлянко вирішив навідатись до міста. Цікаво ж, як там зараз... За давньою звичкою він знову забрався до підземного ходу, бо йти босим по снігу не хотілось. Так сталося, що не встиг він як слід приготуватись до зими. Хоч, якщо чесно, чарівники можуть і по

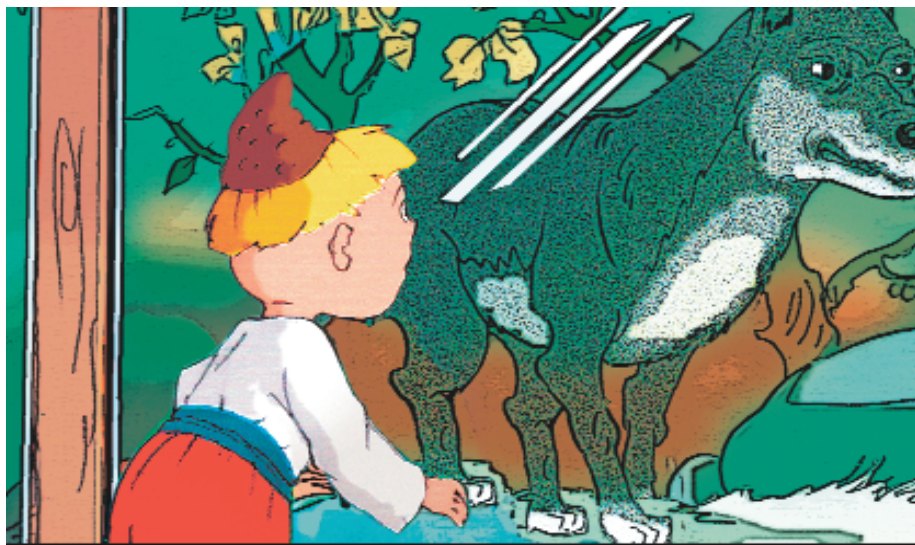
снігу ходити босими. І не тільки чарівники. Вам, мабуть, доводилось бачити людей, які зимою бігають майже роздягненими? Що ж, будемо вважати, що ви також бачили чарівників.

Давно Деревлянко не користувався підземним ходом, який зараз у багатьох місцях був завалений камінням і землею. Він навіть заблукав, злякавшись, що ніколи вже не вибереться звідси. Побачивши вузьке відгалуження в тунелі, Деревлянко повернув туди. Згодом тунель розширився й закінчився заґратованими дверцятами. Обережно відхиливши їх, Деревлянко піднявся сходами наверх. Сходи вивели його до невеликого приміщення. У картонних коробках тут знаходились зразки різних кам'яних порід. На одній із коробок було написано : «Коростенський крає-

знавчий музей. Граніт».

Деревлянко ще ніколи не бував у музеї, тому не уявляв, що воно таке. Дитяча допитливість по-вела його далі коридорами великої будівлі. Тут було чистенько. Долівка, покрита лаком, блищала, і великі вітрини також виблискували чистим склом. Чого тільки у вітринах не було.

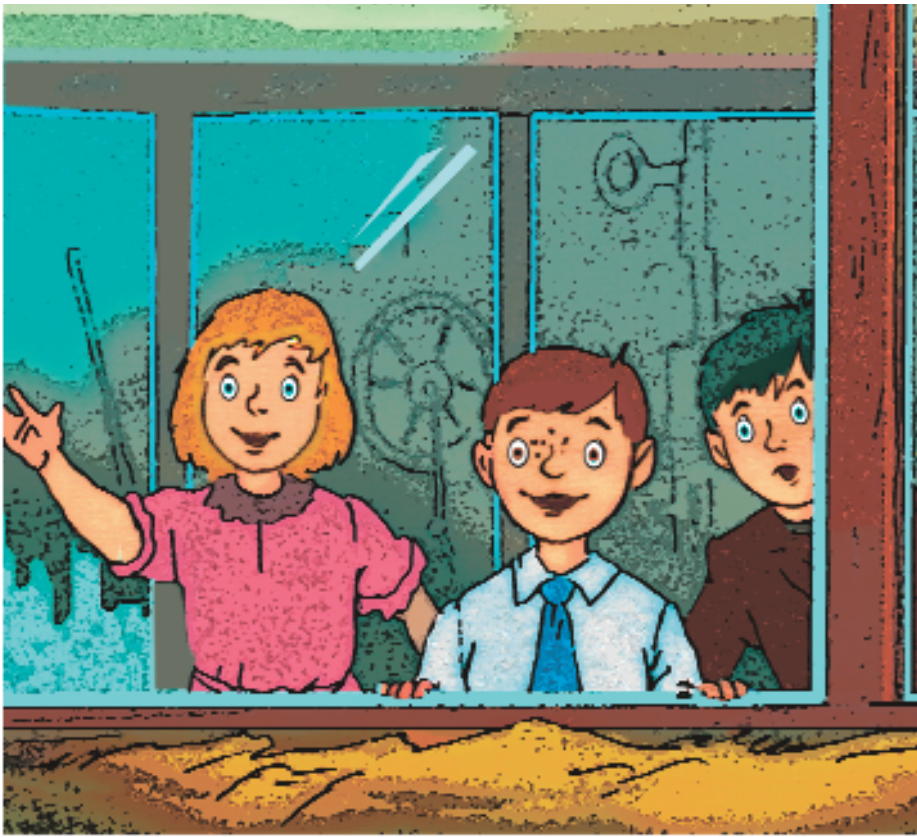

Деревлянко навіть побачив дерев'яну булаву, дуже схожу на його стареньку булаву.

В одній із вітрин він побачив вовка. Вовк виглядав, наче живий. Він, не мигаючи, ніби з докором дивився скляними очима прямо на Деревлянка. Біля ніг вовка була постелена пухка травичка. Деревлянко, не стримавшись, відхилив дверцята вітрини й зручно влаштувався біля звіра. Йому було тут напрочуд затишно і він, стомлений, заснув.

Зранку до краєзнавчого музею прийшли на екскурсію учні однієї із Коростенських середніх шкіл. Почувши гамір, Деревлянко стрепенувся.

Він без дозволу проник сюди, і розумів, що це не добре. Галаслива юрба якраз зупинилась біля вітрини із чучелом вовка. Побачивши кумедного хлопчину з чудернацькою булавою за поясом, учні подумали, що це також експонат. Але хлопчина раптом зарухався. Він схопився за шию вовка, ніби шукаючи захисту.

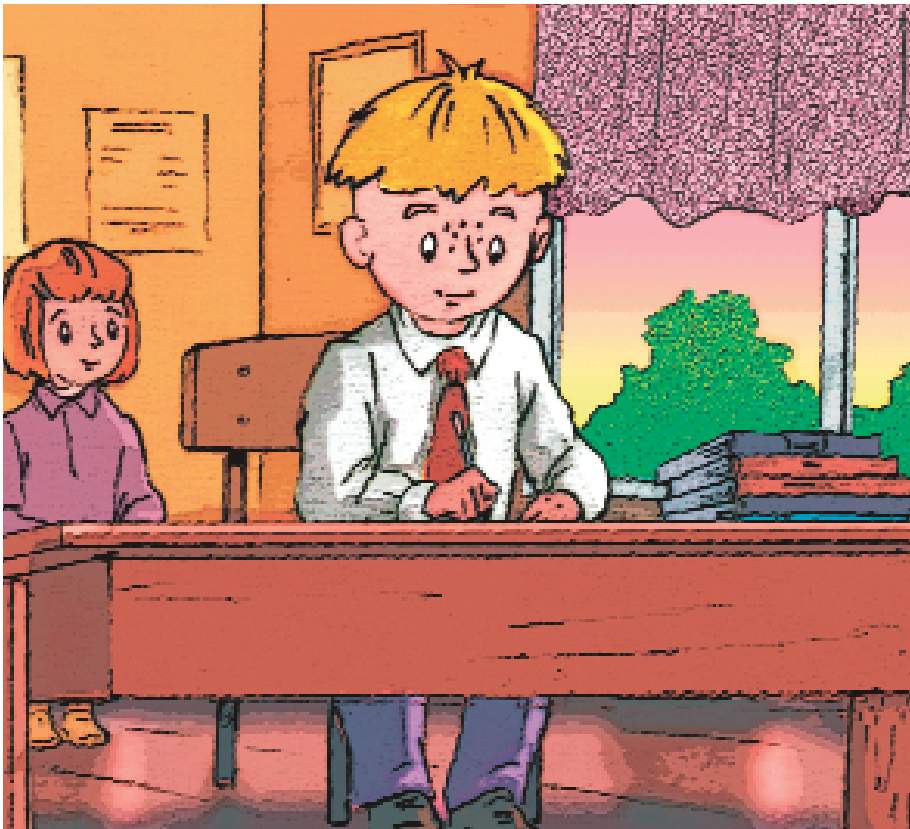
— Погляньте, хто тут! — закричали школярі, показуючи на дивну знахідку.

— Ти як сюди потрапив? — звернувся до Деревлянка учень, такий же за зростом як і він.

Деревлянко не встиг щось і відповісти. Учень відхилив дверці вітрини, схопив Деревлянка за руку, і він опинився серед юрби школярів. Його

всі обмацували, кожен хотів доторкнутись до живого музейного експонату. Отаким чином, одна із шкіл Коростеня отримала ще одного учня. Віддати його до дитячого інтернату було шкода, бо дуже дотепним виявився хлопчина.

Будучи, все ж, чарівником, Деревлянко з легкістю управлявся зо всіма шкільними предметами. Його одягнули в гарну одягу, ось тільки від булави він ніяк не міг відмовитись. Кумедно виглядав він за партою в новенькій шкільній формі і з булавою за поясом. Завдяки успіхам нового учня, його школа почала займати найкращі місця на шкільних олімпіадах.

Нажаль, тільки не відомо, у якій саме школі міста він навчається.

Погляньте в себе, може, побачите десь в класі невеличкого, дуже симпатичного хлопчину з булавою за поясом. Це він — маленький чарівник Деревлянко. Познайомтеся з ним, і будете мати доброго надійного товариша.

Зміст

Дід Артаній.....	5
Бджолиний рій.....	12
Полювання.....	17
Непереможні венеди.....	21
Древлянський князь Мал.....	28
Помста княгині Ольги.....	35
Під гнітом татаро-монголів....	48
Козаччина.....	58
Буремні роки.....	68
Сьогодні.....	75

Літературно-художнє видання

Іван Будз
Легенди древнього Коростеня

Художник
Іван Будз

Підписано до друку 19.09.2020.
Формат 70x100/16. Умовн. друк. арк. 6,83
Гарнітура «Bookman Old Style».

ФОП Будз І. Ф.
02095, м. Київ, вул. Срібнокільська, 4-139
Тел. (044) 573-77-81
budz.ivan@gmail.com
Свідоцтво внесення до державного реєстру:
ДК № 5823 від 29. 11. 2017

Віддруковано в друкарні ПП «Видавництво «Фенікс»
Св-во суб'єкта видавничої справи ДК № 271 від
07.12.2000 р.
03067, м. Київ, вул. Шутова, 13б.